

The Study of the Components of Martyr and Martyrdom in Poems Written for Children and Adolescents Between 1979-2016

Mahdi Mohammadi*

Nafiseh Rahmani**

Abstract

Introduction: Literature, throughout the history of any nation, can reflect truths, events, occurrences, joys, sorrows, and undeniable epics. When it receives the special attention of the literati and intellectuals of its time, it gains distinctive features in other eras. In literature, the writer uses words, events, occurrences, and emotions to convey the essence of the message to the audience through desired methods and tools. Iran, a country with an ancient history, has undergone numerous transformations, including the eight-year Sacred Defense epic. The imposed war or Sacred Defense, which occurred after the Islamic Revolution, left deep impacts on all layers of Iranian life due to its relatively long duration. Consequently, it influenced Iranian literature to the extent that a specific genre called “Sacred Defense Literature” emerged. Thus, the issues of Sacred Defense were prominently reflected in our contemporary literature, including poetry and prose. The genre of poetry, especially poetry for children and adolescents, due to its unique characteristics compared to other cultural and artistic genres, has absorbed the most influence and impact from the tumultuous moments of the revolution and war. It has provided a suitable reference for future generations to examine and analyze how a culture, known as Sacred Defense, was formed and how it impacted on children and adolescents. Today, our writers and poets have tried to explain and value it through fictional literature and poetry. One of the methods used to address martyrs is thematic narratives, with numerous works in this field in poetry observed. Therefore, this study aims to examine the themes of martyrdom in the poems for children and adolescents published between 1979 and 2016.

Research Methodology: This study is an applied study conducted using content analysis. Fred N. Kerlinger defines content analysis as a method for studying and analyzing communications systematically, objectively, and quantitatively to measure variables. In this method, the researcher analyzes the produced messages to find answers to his research questions (Khanifar & Moslemi, 2018, Vol. 1, p. 79). Initially, the use of this method was limited to analyzing texts where the repetition of identified words would be examined. Today, content analysis has evolved into a scientific method, promising the fruition of inferences primarily derived from symbolic verbal data and communications, encompassing fundamental topics in psychology, sociology, educational sciences, communications, politics, etc.

The statistical population of this study includes all poetry books published for children and adolescents. To identify these poetry books, information on all poetry books for children and adolescents, published between 1979 and 2016, was obtained from the Iran Book and Literature House, totaling 108 titles¹. As The statistical population of this study was limited, all titles were analyzed, and sampling was avoided. To collect the necessary data, including

* Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Literature and Humanities, University of Qom, Qom, Iran, (corresponding author), mahdi.mohammadi203@gmail.com.

** MA, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Literature and Humanities, University of Qom, Qom, Iran, rahmaninafiseh1395@gmail.com.

1. According to the regulations governing the publishing industry in Iran, all published works must obtain an ISBN from the Iran Book and Literature House. When an ISBN is assigned to a book, its bibliographic information is entered into the Iran Book and Literature House database, making it the most comprehensive database in the country's publishing sector.

bibliographic information on the identified poems and the discussed themes, a checklist was prepared and completed for each poem. The collected data were entered into Excel, and statistical analysis was performed on the provided information. The findings were presented in tables and charts.

Findings: In response to the first research question, “What has been the status of the publication of Sacred Defense poems written for children and adolescents about martyr and martyrdom between 1979 and 2016?”, the data from Chart 1 is presented.

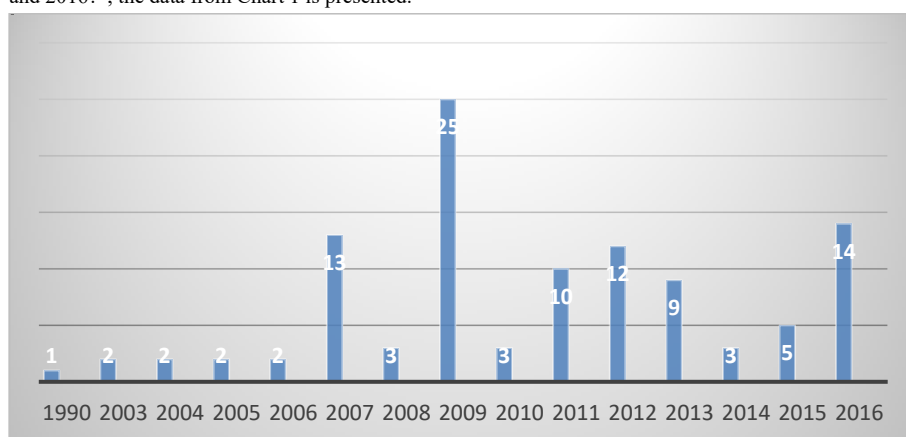

Chart 1: publication of poems for children and adolescents from 1997 to 2012

The number of works in the form of poetry for children about Sacred Defense, focusing on martyr and martyrdom, has varied significantly over the years. The highest number of works, 25, was published in 2009, while the lowest number, 1, was published in 1990.

In response to the second research question, “How has the participation of men and women in composing Sacred Defense poems for children and adolescents, focusing on martyr and martyrdom, been between 1979 and 2016?” the data in Table 1 is provided.

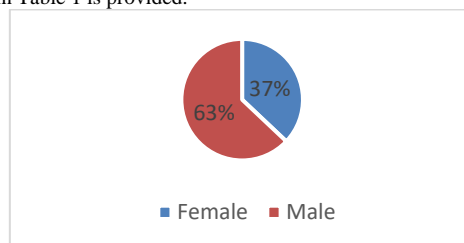

Table 1: Frequency distribution of works based on the gender of their creators

In this study, a total of 40 creators (37.1%) were women, and 68 creators (62.9%) were men.

In response to the third research question, “How has the participation of different provinces in the country in publishing Sacred Defense poems for children and adolescents, focusing on martyr and martyrdom, been between 1979 and 2016?” the data in Table 2 is provided.

City	Frequency	Percent
Tehran	33	30.7
Qom	24	22.3
Mashhad	24	22.3
Yazd	7	6.5
Isfahan	4	3.8
Kerman	3	2.7
Arak	2	1.8
Others	11	9.9
Total	108	100

Table 2: Frequency distribution of works based on their place of publication

In this study, most of the works reviewed were published in Tehran, Qom, and Mashhad. Tehran accounted for 30.7% of the total works reviewed in this study. The works published in Qom and Mashhad

each accounted for 22.3% of the total works published. Works published in other cities (Yazd, Isfahan, Kerman, Arak, Bojnord, Karaj, Ardabil, Bushehr, Rasht, Semnan, Sisakht, Shahrekord, Fars, Qazvin, and Kermanshah) accounted for one work (0.9%).

In response to the fourth research question, “What themes are covered in the Sacred Defense poems published for children and adolescents, focusing on martyr and martyrdom?” the data in Table 3 is provided.

Theme	Frequency	Percentage
About martyr and martyrdom	55	24
Memorials of martyrs	54	23.6
Status and position of martyrs	52	22.8
The simile of martyr and martyrdom	34	14.8
Reason for martyrdom	16	6.9
Missing in action (MIA)	10	4.4
Unknown martyrs	4	1.7
Terror	2	0.9
Martyrs' will	2	0.9
Total	229	100

Table 3: Frequency distribution of poems based on their themes

According to table 3, the highest frequency is related to the “about of martyr and martyrdom,” with 55 poems. The themes of “terror” and “martyrs' will” are considered in two poems (the lowest frequency).

Discussion and Conclusion

In response to the first research question, “What has been the status of the publication of Sacred Defense poems written for children and adolescents on the topic of martyr and martyrdom during the years from 1979 to 1989?”, it was found that the number of works published in the form of poems for children and adolescents has varied significantly over the years. It seems that from 1979 to 1989, the publication of poems for children and adolescents on the topic of Sacred Defense was very limited, or the books that specifically included Sacred Defense poems for children and adolescents were dispersed among other poems, making it difficult for researchers to identify them. Additionally, from 1990 to 2016, the creation of these poems resulted in a better formation, with a notable increase in book publications from 2007 onwards, reaching a peak of 25 works in 2009. However, there was a sharp decline to 3 works in 2010, followed by moderate fluctuations in publication growth until 2015, and then there was an increase to 14 works.

After the war, from 1989 onwards, organizations and institutions such as the Office of Literature and Sacrifice and Resistance of the Foundation of Martyrs and Veterans Affairs and the Garden of the Museum of the Sacred Defense were established. They began to specialize in the literature for children and adolescents. In response to the second research question, “What has been the level of participation of men and women in the Sacred Defense poems written for children and adolescents on the topic of martyr and martyrdom?” the bibliographic analysis of the published poems showed that out of a total of 181 titles, the creators of the works were 68 men (62.9%) and 40 women (37.1%). The data indicates that male poets' participation rate was higher than female poets because women had a less prominent presence in the production of Sacred Defense poetry.

In response to the third research question, “What has been the level of participation of different provinces in the country in the publication of Sacred Defense poems for children and adolescents on the topic of martyr and martyrdom during the years of this study?” the findings show that 18 cities participated in the distribution of publishers and the publication of the books for children and adolescents on the topic of Sacred Defense. Tehran, with 33 works (30.7%), Qom and Mashhad, each with 24 works (22.3%), were the most prominent. Other cities such as Yazd, Isfahan, Kerman, Arak, Bojnord, Karaj, Ardabil, Bushehr, Rasht, Semnan, Sisakht, Shahrekord, Fars, Qazvin, and Kermanshah accounted for less than 6% of the publications. In fact, most publishers were concentrated in major provinces, while other provinces played a minor or no role in producing the works. Tehran, being a metropolis, had the highest percentage of publications, and the cities of Qom and Mashhad, due to the sensitivity of the Sacred Defense topic for children and adolescents and their religious nature, made conscious efforts in distribution.

Conclusion

The findings of this study showed that poets have tried to create role models for children and adolescents in this field, as many poems have been written on this subject. However, despite the clarity and simplicity of the poems, they have not been so successful in conveying concepts and processing the topic of martyrdom, as the poems seem very superficial and have not delved deeply into the issue.

KEYWORDS: content analysis, children’s and adolescent poetry, Sacred Defense, martyr, martyrdom.

بررسی مؤلفه شهید و شهادت در اشعار سروده شده برای کودکان و

نوجوانان بین سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۹۵

مهدی محمدی*

نقیسه رحمانی**

چکیده

هدف: شهید و شهادت از موضوع‌های اساسی انقلاب اسلامی است که در راستای تحقق آن و به‌ویژه در دوران دفاع مقدس، جوانان بی‌شماری به خیل شهیدان پیوستند. از دست دادن این تعداد عزیز ادبیات انقلاب اسلامی را تحت تأثیر قرار داد و این موضوع در اشعار بسیاری از شاعران ظاهر شد. هدف این پژوهش، مطالعه میزان و نحوه انعکاس مفاهیم شهید و شهادت در اشعار سروده شده بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۵ می‌باشد.

روش تحقیق: برای این بررسی از روش تحلیل محتوا استفاده شد. برای اجرا، ۱۸۱ عنوان شعر شناسایی شده در خصوص مورد بررسی، سطر به سطر مورد مطالعه قرار گرفتند.

یافته‌ها: پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها مشخص شد که بیشترین انتشار منابع (۲۵ اثر)، در سال ۱۳۸۸ سروده شدند. ۱۰۸ شاعر در سرودن این اشعار نقش داشتند که ۶۲/۹ درصد آن را مردان و بقیه را زنان تشکیل می‌دهند. استان‌های تهران با ۳۳ اثر، قم با ۲۴ و مشهد با ۲۴ اثر، شاخص‌ترین استان‌ها، در انتشار این منابع هستند. اشعار سروده شده در ۹ مضمون دسته‌بندی شدند که توصیف شهید و شهادت، یادگاری از شهدا، منزلت و جایگاه شهدا سه موضوعی هستند که بیشترین اشعار سروده شده را به خود اختصاص داده است. به رسمیت نشناختن کودک و نوجوان و نادیده گرفتن ویژگی‌های خاص آنان، از بارزترین مشکلات اشعار سروده شده در این حیطه هست.

واژه‌های کلیدی: تحلیل محتوا، شعر کودک و نوجوان، دفاع مقدس، شهید، شهادت

* دانشیار، گروه آموزشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه قم، قم، ایران (نویسنده مسئول)
mahdi.mohammadi203@gmail.com

** دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه قم، قم، ایران
rahmaninafish1395@gmail.com

مقدمه

ادبیات، در تاریخ هر ملتی می‌تواند بیانگر حقایق، رخدادها، رویدادها، خوشی‌ها و ناخوشی‌ها و حماسه‌های انکارناپذیری باشد که اگر عنایت و توجه ویژه ادیبان و فرهیختگان عصر خود را در برداشته باشد دارای وجوه شاخصی در اعصار دیگر می‌گردد. در ادبیات، نویسنده با استخدام کلمات، حوادث، رویدادها، احساسات؛ جان پیام را به مخاطبان با شیوه‌ها و ابزارهای دلخواه انتقال می‌دهد. به عبارت دیگر، ادبیات یک کشوری آئینه تاریخ و تحولات آن ملت هست. کشور ما با تاریخ دیرینه خود تحولات بی‌شماری را پست سر گذاشته است که از آن جمله می‌توان به حماسه هشت سال دفاع مقدس اشاره کرد.

حادثه جنگ تحمیلی یا دفاع مقدس که پس از رویداد انقلاب اسلامی به وقوع پیوست، به خاطر زمان نسبتاً طولانی تأثیرات عمیق خود را در تمام لایه‌های زندگی مردم ایران گذاشت. بدین ترتیب ادبیات ایران را تحت تأثیر قرار داد. این تأثیر تا جایی بود که گونه‌ای خاص از ادبیات به نام ادبیات «دفاع مقدس» به وجود آمد (حسن‌لی، ۱۳۸۶، ص ۱۱۶ به نقل از خلیقی و علوی مقدم، ۱۳۹۸، ص ۱۳). ادبیات دفاع مقدس ذهنیت غالب هنرمندان متعهد را دگرگون ساخت و آنها با قلم‌های خود جلوه‌های گوناگون این حماسه بزرگ را ترسیم کردند (یاحقی، ۱۳۷۸، ص ۶۶ به نقل از خلیقی و علوی مقدم، ۱۳۹۸، ص ۱۳).

ادبیات دفاع مقدس دارای آن‌چنان غنا، شور، نشاط، بالندگی، حوادث، رویدادها و رخدادهای عبرت آموز تاریخی، اسلامی و انسانی است که توانسته خود را به عنوان یک جریان فکری در ادبیات جا کند و در تقسیم‌بندی ادبیات معاصر برای آن نوعی امتیاز و برجستگی قائل می‌شوند. اینک ادبیات دفاع مقدس در همه زمینه‌ها از جمله شعر، داستان، رمان، نمایش‌نامه، فیلم‌نامه، قطعات ادبی، مقالات تحلیلی، توصیفی، تمثیلی، انتقادی و غیره حرف‌های تازه‌ای برای گفتن دارد که در کمتر پدیده‌ای این گستردگی را می‌بینیم (فرخی، ۱۳۹۴ نقل شده در خلیقی و علوی مقدم، ۱۳۹۸، ص ۱۳).

ورود ادبیات دفاع مقدس به عرصه متون ادبی به‌ویژه کتاب‌های داستان و شعر از جمله شیوه‌های مهم اشاعه فرهنگ ایثار و شهادت است. دفاع مقدس که سراسر ایثار و شهادت است، سرشار از زمینه‌های ارزشمند سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، معنوی و اخلاقی است که در بستر ادبیات به خوبی می‌توان بدان پرداخت.

بدین ترتیب مسائل دفاع مقدس، به صورت چشم‌گیر در ادبیات معاصر ما اعم از نظم و نثر و شعر و داستان انعکاس یافت. مقوله شعر، به‌ویژه شعر کودک و نوجوان، به دلیل ویژگی‌های خاصی

که نسبت به سایر مقوله‌های فرهنگی و هنری دارد، بیشترین تأثیر پذیری، تأثیرگذاری را با لحظه‌های پرفراز و نشیب انقلاب و جنگ در درون خود پذیرفته و مرجع و مأخذ مناسبی را برای آیندگان به منظور بررسی و تحلیل چگونگی شکل‌گیری یک فرهنگ به عنوان دفاع مقدس و تأثیرگذاری بر کودکان و نوجوانان را فراهم آورده است (محمدیان، ۱۳۸۸).

در واقع در ادبیات ما به‌ویژه در ادبیات بعد از انقلاب مفاهیمی چون «شهادت» و «شهید» جلوه کرده‌اند. این مفاهیم از موضوعاتی هستند که امروزه نویسندگان و شاعران ما از طریق ادبیات داستانی و شعر سعی کرده‌اند به تبیین و ارزش‌گذاری آن پردازند. یکی از شیوه‌هایی که در مورد شهدا به آن پرداخته شده است، روایت‌های موضوعی است، به طوری که آثار متعددی در این زمینه در حوزه ادبیات شعر می‌توان ملاحظه نمود. این شیوه یکی از رویه‌های معمول است که هم شهید را در ذهن ماندگار می‌کند و هم برای کودکان و نوجوانان از لحاظ تربیتی و اخلاقی سبب الگوسازی می‌شود. بنابراین، بررسی آنها نیاز به پژوهش مستقلی دارد. (محمدیان، ۱۳۹۲، ص ۷۱). به همین دلیل، این مقاله درصدد است تا به بررسی موضوع‌های شهید و شهادت در اشعار کودکان و نوجوانان منتشر شده بین سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۹۵، پردازد.

سؤالات پژوهش

۱. وضعیت انتشار اشعار دفاع مقدس سروده شده برای کودکان و نوجوانان در حوزه شهید و شهادت، در طول سال‌های مورد بررسی چگونه بوده است؟
۲. میزان مشارکت زنان و مردان در اشعار دفاع مقدس سروده شده برای کودکان و نوجوانان در حوزه شهید و شهادت، در طول سال‌های مورد بررسی چگونه بوده است؟
۳. میزان مشارکت استان‌های مختلف کشور در انتشار اشعار دفاع مقدس برای کودکان و نوجوانان در حوزه شهید و شهادت، در طول سال‌های مورد بررسی چگونه بوده است؟
۴. اشعار دفاع مقدس منتشر شده در حوزه شهید و شهادت برای کودکان و نوجوانان در حوزه شهید و شهادت، چه مضامینی را پوشش داده‌اند؟

پیشینه پژوهش

درباره مضامین شهید و شهادت در اشعار کودکان و نوجوانان پیشینه‌هایی وجود دارد که در زیر به آن پرداخته شده است.

ایران‌زاده و رحیمیان (۱۳۸۷)، در مقاله خود به بررسی بن‌مایه‌های اشعار زنده یاد سیدحسین حسینی پرداخته‌اند. بن‌مایه‌های شعری سیدحسین حسینی توجه به واقعه عاشورا و تأکید هنرمندانه بر ارزش‌های الهی و بیان خاص وی درباره شهید و شهادت می‌باشد.

محمدیان (۱۳۸۸)، در پایان‌نامه خود به نام «بررسی و تحلیل موضوع شهید و شهادت در شعر کودک و نوجوان دهه‌های هفتاد و هشتاد (۱۳۷۰-۱۳۸۰) ضمن مرور فضای ادبیات کودک و نوجوان در جهان و ایران با تکیه بر شعر کودک و نوجوان پس از انقلاب اسلامی، دریافت که دو پدیده اجتماعی «انقلاب» و «جنگ» از مهم‌ترین تحولات تأثیرگذار بر جریان‌ات ادبی در دو دهه ۷۰ و ۸۰ به‌ویژه شعر کودک و نوجوان با موضوع شهید و شهادت به شمار می‌روند. یافته‌ها نشان داد که شعرهای دهه هشتاد با موضوع شهید و شهادت از نظرگاه عناصر زیباشناختی و نزدیک شدن به شرایط گروه سنی کودک و نوجوان بیشترین موفقیت را کسب نموده است.

کمالی (۱۳۹۰)، در پایان‌نامه خود ضمن بررسی مضمون و محتوای جنگ در شعر کودک و نوجوان ۱۳۶۰-۱۳۸۰ دریافت که جنگ بر مضمون و محتوای شعر کودک و نوجوان مؤثر بوده و باعث ایجاد تغییر و تنوع در مضامین اشعار شده است. شهادت، جانباز، اسارت و آزادگی، بمباران از جمله مضامینی است که در شعر کودک و نوجوان به کار رفته است.

حدادی طاقانکی (۱۳۸۸) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به منظور بررسی جلوه‌های دفاع مقدس در ادبیات کودک و نوجوان ضمن بررسی کتاب‌های درسی مقطع ابتدایی دریافت که در کل کتاب‌های این دوره یک قطعه شعر، یک مطلب منشور، دو خاطره، ۶ عکس، ۱۳ نقاشی، ۱۷ کلمه با بسامد ۱۰۰ بار تکرار آورده شده است. شهیدان با ۱۷ بار و شهید با ۱۵ بار و دفاع با ۱۲ بار کلمات پر بسامد دفاع مقدس در کتاب‌های ابتدایی بودند. وی در پایان نتیجه‌گیری می‌کند که به روشنی آشکار است که جای بسیاری از جلوه‌های دفاع مقدس، همچون خانواده شهید، جانباز، آزاده و... در کتب این دانش‌آموزان خالی است و بازنگری مسئولان امر و سیاستگذاران فرهنگی را می‌طلبد. وی در بررسی کتاب‌های مقطع راهنمایی هم نتیجه‌گیری می‌کند که گرچه با تصویر و نوشته اعم از نثر، نظم، خاطره، پرسش و... جلوه‌هایی از دفاع مقدس بر می‌خوریم؛ اما جای بسیاری دیگر از مفاهیم و جلوه‌های زیبای دفاع مقدس همانند خانواده معظم شهید، ایثار و فداکاری نهادهایی مثل جهاد سازندگی، هلال احمر و... که در جنگ خدمات شایانی را به جبهه و جنگ نمودند و شهدای زیادی نیز تقدیم انقلاب اسلامی و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران کردند، در این کتاب‌ها خالی است. وی در نتیجه‌گیری خود معتقد است که همان‌گونه که انتظار هم می‌رفت آشنایی دانش‌آموزان با مفاهیم و مصادیق جنگ تحمیلی و

جلوه‌های دفاع مقدس در کتاب‌های درسی دوره متوسطه، روند روبه رشدی داشت که جای بسی خرسندی است. اشاره و تعریف ادبیات پایداری و ارائه نمونه‌های زیبایی از آثار و نوشته‌های این‌گونه ادبی، اعم از شعر، نثر، خاطره، نمایش و قطعات ادبی به همراه تصاویر بسیار خوب و مرتبط با نمودهای عالی از سال‌های ایثار و فداکاری دلاوران اسلام (همانند صحنه‌های نبرد و نماز) در لابه‌لای کتاب‌های این دوره، خیلی خوب است.

حسینی و سیدرضایی (۱۳۹۱)، در تحقیق خود تصویر جنگ در شعر کودکان و نوجوانان ایران را مورد مطالعه قرار داده‌اند. آنها در یک تحقیق توصیفی-تحقیقی به مطالعه بازنمایی تأثیر جنگ بر ادبیات کودکان در اشعار شاعران معاصر پرداختند. یافته‌های آنان نشان داد که موضوع‌هایی از قبیل اعتقاد به پیروزی، روحیه مقاومت، ارج نهادن به شهادت و... از اهم موضوع‌های شعر کودکان بوده و به نتایج اندوهبار جنگ مانند ویرانی و آوارگی و یتیم‌شدن کودکان نیز اشاره شده است.

بیدختی (۱۳۹۵)، در پایان‌نامه خود در یک نگاه تطبیقی ضمن به‌کارگیری روش توصیفی-تحلیلی، به مطالعه جمال‌شناسی و مرگ و زندگی و چگونگی بازتاب آن در اشعار سیدحسن حسینی و قیصرامین‌پور پرداخت. یافته‌های وی نشان داد که آنها با تأثر از انقلاب و جنگ، از سه منظر «مبارزه و شهادت»، «زندگی و مرگ جسمانی»، «زندگی و مرگ آرمانی» نگاهی ایدئولوژیک به مقوله مرگ و زندگی داشته‌اند. این نگرش در گذر زمان-قبل از جنگ، جنگ، بعد از جنگ- با تأثر از اوضاع سیاسی و اجتماعی و زندگی فردی و تأملات شخصی متحول شده و در محتوا و ویژگی‌های ادبی شعرشان بازتاب یافته است.

قانونی و غلام‌حسینی (۱۳۹۵)، در کنفرانس بین‌المللی ادبیات و زبان‌شناسی، با تکیه و تأکید بر اشعار قیصرامین‌پور به بررسی جلوه‌های شهید و شهادت در شعر دفاع مقدس پرداخته‌اند. در این پژوهش چگونگی و چیستی دیدگاه قیصرامین‌پور درباره پدیده شهادت مورد بررسی قرار گرفته و بیان شده که غالب اشعار او بیشتر به دوران دفاع مقدس و حضور او در جبهه برمی‌گردد و ریشه در باورها و اعتقادات دینی وی از مقام آسمانی شهیدان دارد.

محمدیان و ششتمدی (۱۳۹۶) در یک پژوهش تحلیل محتوا به بررسی چگونگی ظهور واژگانی چون جنگ، شهید، گلوله، توپ و تانک و... در کتاب‌های ادبی مربوط به حوزه دفاع مقدس پرداختند. آنان پس از تحلیل عناوین ۷۹۱ کتاب منتشر شده بین سال‌های ۱۳۵۹-۱۳۸۱ دریافتند که ۱۲۸ واژه در عناوین کتاب‌های مورد بررسی به‌کار رفتند که در بین این واژه‌ها؛ واژه عشق و مشتقات آن با ۴۴ بار تکرار پربسامدترین واژه بوده است. همچنین یافته‌ها نشان داد که واژه شهید با ۱۹ بار بسامد دومین واژه پر بسامد در عناوین کتاب‌ها بوده است.

مظفری، ابراهیمی (۱۳۹۷) در یک مقاله کتابخانه‌ای به منظور بررسی مؤلفه‌های جنگ در اشعار کودک سلمان هراتی، مجموعه کامل شعرهای سلمان هراتی را مورد بررسی قرار دادند. آنها مجموعه اشعار دفاع مقدس شاعر یاد شده را در ۶ دسته: شهید شهادت، اصطلاحات نظامی و ابزارهای جنگی، آرمانگرایی، نبرد حق علیه باطل، توجه به شهدا بعد از جنگ و اطاعت از اوامر رهبری دسته‌بندی کردند. محققان دریافتند که شاعر مؤلفه‌های جنگ را به عنوان ابزار کلامی در سروده‌های خود با زبانی ساده و روان بیان نموده است. همچنین یافته‌های آنان نشان داد که شهید و شهادت دو واژه کلیدی هستند که بیشترین بسامد را در میان اشعار سلمان هراتی به خود اختصاص داده است.

فتاحی (۱۳۹۹) در یک پژوهش آمیخته اکتشافی به بررسی کتاب‌های داستانی کودکان با موضوع دفاع مقدس منتشر شده بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۹ پرداخت. وی در بخش کیفی تحقیق خود با انتخاب ده عنوان داستان به مطالعه: تناسب محتوایی با مخاطبان؛ ویژگی روان‌شناسی این گروه سنی، خلاقیت و تازگی نگاه، پرهیز از مطالب و موضوعات تکراری و کلیشه‌ای، زبان داستان و تناسب با گروه سنی، طرح، فضا سازی، درون مایه، زاویه دید؛ تصویرپردازی در آثار پرداختند. یافته‌ها نشان داد که لحن مورد استفاده در آثار احساسی و شورانگیز بوده و با کاربرد تعلیمی به اغراق و افراط کشیده می‌شدند. یافته‌ها نشان داد که داستان‌ها از نظر شخصیت‌پردازی دارای شخصیت‌های ایستا و پویا با افکار دل‌مشغولی قهرمانی بودند و از نظر ارائه مطالب و موضوعات تکراری و کلیشه‌ای نیز بسیاری از نویسندگان معیار مدونی برای تولید کتاب کودک بودند. پیتچر^۱ (۱۹۹۸)، در پژوهشی، آیین، روایت و نمادسازی عمل شهادت در فلسطین را به بی‌باکی الهی تعبیر کرده است. این مقاله در مورد شهیدان فلسطینی است، جوانانی که در مقابله با ارتش اسرائیل کشته شدند و در شرایطی فراتر از کنترل، به دام افتادند (مسئولیت‌پذیری در درک پدیده‌هایی که درگیر می‌شوند). در واقع این مقاله، نقطه تقاطع آیین، روایت و نمادسازی در فضای جنگ را توضیح می‌دهد و فداکاری و آزادی ملی و شناسایی فرهنگی را بیان می‌کند و در نتیجه دو چهره دوگانه مرگ و شهادت را تفکیک کرده و معنا می‌کند.

هالمن-راجینیاگام^۲ (۲۰۰۵)، در پژوهشی به بررسی نماد مرگ در شعر جنبش آزادی تامیل^۳ در شمال سریلانکا^۴ پرداخته است. در این مقاله قبل از اینکه مسئله خودکشی بررسی شود، معنای

1. Pitcher

2. Hellmann-Rajanayagam

3. Tamil

4. Sri Lanka

مرگ و مرگ در فرهنگ یک جامعه، بررسی می‌شود و نتیجه گرفته می‌شود که به طور معمول، خودکشی «مرگ بد» است، اما مرگی که در زمان مناسب و به آرامی پذیرفته می‌شود به عنوان «مرگ خوب» (با اشاره به تسلیم داوطلبانه یا شهادت) تلقی می‌شود. در واقع، شهادت، تنها شکل دیگری از مرگ، یا مرگی است که تسلیم داوطلبانه معنی می‌شود. اما خودکشی در صورت انجام یا به دلیل نارضایتی فردی یا بی‌اعتمادی یا به عنوان تمسخر برای جرمی که نمی‌تواند در برابر انتقام باشد، معنی می‌گردد.

فیریک^۱ (۲۰۰۹)، در پژوهشی، نماد مرگ را با منطق ساختاری خودکشی و شهادت مورد بررسی قرار داده است. این مقاله بیان می‌کند که در گفتمان غربی، اعمال بمب‌گذاری‌های انسانی معمولاً به تروریسم خودکشی یا بمب‌گذاری انتحاری اشاره می‌شود؛ در مقابل، اصطلاح «عملیات شهادت» بیشتر در میان اعراب و مسلمانان خاورمیانه و یا بین اسلام‌گرایان غرب رایج است. در نتیجه، این مقاله اهمیت درک عقلانیت این عمل را بررسی می‌کند و «شهادت» و «خودکشی» را دو چارچوب مشخص، عمل مرگ‌بار و یا عمل عاطفی-عقلانی، تحلیل می‌کند.

با مطالعه پیشینه‌ها می‌توان به وضوح مشاهده کرد که هدف همه آنها، انتقال ارزش‌های دفاع مقدس به کودکان و نوجوانان است که ابزار این انتقال در این تحقیق، شعر و بیان مضامین شهید و شهادت است. اما پایه‌های کودک زمانه راه رفتن و گفتن حرف‌های نو در قالب شعر و انتقال ارزش‌های دینی، مذهبی و ملی به نسل آینده، عدم به رسمیت شمردن کودک و نوجوان و نادیده گرفتن ویژگی آنان، از بارزترین خلأهای موجود در این پیشینه‌هاست.

ضرورت بحث

دوران هشت سال دفاع مقدس در برابر قدرت‌های متحد بیگانه، از مهم‌ترین تحولات اجتماعی است که توانست مردم را با افق‌های تازه‌ای از معانی و مفاهیم آشنا سازد که برای حفظ این ارزش‌ها و انتقال آن به نسل آینده، ادبیات و به‌ویژه ادبیات کودکان و نوجوانان بهترین راه‌کاری است که برای ماندگار نگه‌داشتن فرهنگ یک ملت می‌تواند به کار گرفته شود. از میان قالب‌های ادبی در ادبیات کودک و نوجوان، داستان و شعر از مهم‌ترین مقوله‌های آن است.

یکی از مفاهیم و تصاویر دفاع مقدس که به اشکال مختلف نمایان شده است موضوع شهید و شهادت است. مهم‌ترین شاخصه این جریان، نمود باورهای دینی و تعهد ملی بود که در چارچوب آن، سلحشوری، از جان گذشتگی و خلوص رزمندگان و شهیدان جنگ به موضوع و مضمون

1. Fierke

اشعار درآمدند. توصیف و تحلیل «شهید و شهادت» از سوی فرهیختگان و دانش‌پژوهان و حتی عامه مردم با استقبال زیادی مواجه شد و با وجود آثار ارزنده و گران‌سنگ و فعالیت‌های علمی و ادبی و فرهنگی و هنری، باز هم پردازش این موضوع، جای کار دارد. بنابراین، برای حفظ یاد و خاطرات شهیدان گلگون کفن و نیز حفظ تقدس آرمان‌های ایشان، نگارنده بر آن شده است پژوهشی به انجام رساند و مشخص سازد موضوع «شهید و شهادت» چگونه برای کودکان و نوجوانان انعکاس یافته است؟

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش از نوع تحقیقات کاربردی است که با استفاده از روش تحلیل محتوا صورت گرفته است. تحلیل محتوا یکی از روش‌های مهم پژوهش است که در سال‌های اخیر بیشتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. فردان کرلینجر^۱ تحلیل محتوا را روش مطالعه و تجزیه و تحلیل ارتباطها به شیوه نظام‌دار، عینی و کمی برای اندازه‌گیری متغیرها می‌داند. برلسون تحلیل محتوا را یک شیوه پژوهشی می‌داند که برای تشریح عینی، منظم و کمی محتوای آشکار پیام‌های ارتباطی به کار می‌رود. در این روش پژوهشگر پیام‌های تولید شده را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد و به دنبال یافتن پاسخی برای پرسش‌های پژوهش خود است (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۷، ج ۱، ص ۷۹). در آغاز استفاده از این روش محدود به تحلیل متونی می‌شد که تکرار رخداد واژه‌های شناسایی شده، مورد بررسی قرار می‌گرفت. امروزه تحلیل محتوا به روشی علمی تبدیل گردیده و نویدبخش به ثمر نشستن استنباط‌هایی شده است که اساساً از داده‌های کلامی نمادین و ارتباطاتی به عمل می‌آیند و در موضوعات اساسی روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم تربیتی، ارتباطات، سیاست و... شمول یافته است.

جامعه آماری این پژوهش را کلیه کتاب‌های اشعار منتشر شده برای کودکان و نوجوانان تشکیل می‌دهند. برای شناسایی کتاب‌های اشعار؛ ابتدا اطلاعات کلیه کتاب‌های شعر کودک و نوجوانان منتشر شده در بین سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۹۵ از خانه کتاب ایران اخذ^۲ شد. از آنجایی که کلیه آثار منتشر شده به کتابخانه ملی ایران ارسال می‌گردد، لیست کتاب اخذ شده با فهرست کتابخانه ملی مطابقت داده شده و تمامی کتاب‌های موجود در کتابخانه ملی مورد مطالعه قرار گرفتند و اشعار

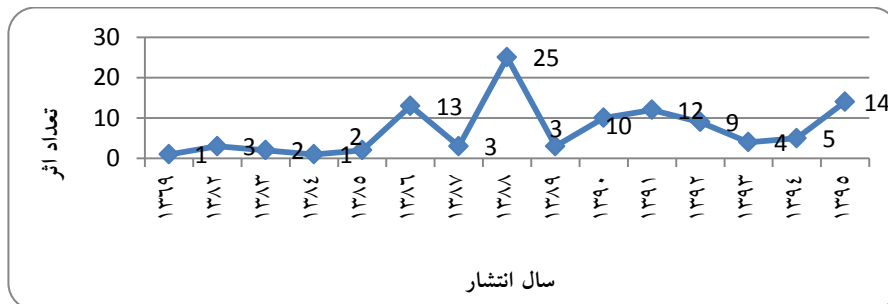
1. Fred N. Kerlinger

۲. با توجه به قوانین حاکم بر صنعت نشر کشور، کلیه آثار منتشره باید از سوی خانه کتاب ایران شماره شابک اخذ نمایند. هنگام اختصاص شماره شابک به کتاب اطلاعات کتاب‌شناختی آثار وارد پایگاه خانه کتاب ایران می‌گردد. لذا می‌توان گفت که پایگاه این مؤسسه کامل‌ترین پایگاه در حوزه نشر کشور هست.

مربوط به موشوع شهید و شهادت شناسایی شدند که ۱۰۸ عنوان بوده است. با توجه به محدود بودن جامعه کلیه آنها مورد تحلیل قرار گرفتند و از نمونه‌گیری خودداری شد. برای گردآوری داده‌های مورد نیاز اعم از اطلاعات کتاب‌شناختی اشعار شناسایی شده و مضامین مورد بحث چک لیستی تهیه شده بود که برای هر شعر چک لیستی تکمیل گردید. چک لیست تهیه شده پس از مطالعه مبانی نظری و پیشینه‌ها کامل شد و برای تعیین روایی و پایایی در اختیار چندین نفر از اعضای هیات علمی دانشگاه قم قرار داده شد. پس از اخذ نظر اصلاحی افراد و اعمال آن در چک لیست نسخه نهایی تهیه شد. پس از آماده شدن نسخه نهایی جهت اطمینان ۳۰ عنوان شعر به صورت آزمایشی مورد تحلیل قرار گرفتند و پس از اطمینان از جوابگویی چک لیست تهیه شده عملیات تحلیل اشعار آغاز شد. داده‌های گردآوری شده وارد اکسل شد و تجزیه تحلیل آماری بر روی اطلاعات فراهم شده صورت گرفت و یافته‌ها در قالب جدول و نمودار ارائه شده است.

یافته‌ها

در پاسخ به سؤال اول تحقیق مبنی بر «وضعیت انتشار اشعار دفاع مقدس سروده شده برای کودکان و نوجوانان در حوزه شهید و شهادت، در طول سال‌های مورد بررسی چگونه بوده است؟» داده‌های نمودار ۱ ارائه شده است.

نمودار ۱: روند انتشار آثار در سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۱

تعداد آثاری که در قالب شعر برای کودکان در حوزه دفاع مقدس در حیطه شهید و شهادت منتشر شده است در سال‌های مختلف با تغییرات زیادی مواجه بوده است. بیشترین تعداد آثار (۲۵) اثر) در سال ۱۳۸۸ و کمترین آثار در سال ۱۳۶۹ با یک اثر منتشر شده‌اند.

در پاسخ به سؤال دوم تحقیق مبنی بر «میزان مشارکت زنان و مردان در سرودن اشعار دفاع مقدس برای کودکان و نوجوانان در حوزه شهید و شهادت، در طول سال‌های مورد بررسی چگونه بوده است؟» داده‌های جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: توزیع فراوانی آثار بر اساس جنسیت پدیدآوران آنها

جنسیت	فراوانی	درصد
زن	۴۰	۳۷/۱
مرد	۶۸	۶۲/۹
جمع	۱۰۸	۱۰۰/۰

مجموع پدیدآورندگان در این تحقیق ۴۰ نفر (۳۷/۱ درصد) زن و ۶۸ نفر (۶۲/۹ درصد) مرد بوده‌اند.

در پاسخ به سؤال سوم تحقیق مبنی بر «میزان مشارکت استان‌های مختلف کشور در انتشار اشعار دفاع مقدس برای کودکان و نوجوانان در حوزه شهید و شهادت، در طول سال‌های مورد بررسی چگونه بوده است؟» داده‌های جدول ۲ فراهم شده است.

جدول ۲: توزیع فراوانی آثار بر اساس محل نشر آنها

شهر	فراوانی	درصد
تهران	۳۳	۳۰/۷
قم	۲۴	۲۲/۳
مشهد	۲۴	۲۲/۳
یزد	۷	۶/۵
اصفهان	۴	۳/۸
کرمان	۳	۲/۷
اراک	۲	۱/۸
سایر مراکزها هرکدام	۱۱	۹/۹
جمع	۱۰۸	۱۰۰/۰

در این تحقیق اکثر آثار مورد بررسی در تهران، قم و مشهد منتشر شده‌اند. سهم شهر تهران ۳۰/۷ درصد از کل آثار مورد بررسی در این تحقیق است. آثار منتشر شده در شهر قم و مشهد نیز هر کدام ۲۲/۳ درصد از کل آثار منتشر شده را نشان می‌دهد. آثار منتشر شده در سایر شهرها (یزد،

اصفهان، کرمان، اراک، بجنورد، کرج، اردبیل، بوشهر، رشت، سمنان، سی سخت، شهرکرد، فارس، قزوین و کرمانشاه) یک اثر (۹/۰ درصد) را به خود اختصاص داده‌اند. در پاسخ به سؤال چهارم تحقیق مبنی بر «اشعار دفاع مقدس منتشر شده در حوزه شهید و شهادت برای کودکان و نوجوانان در حوزه شهید و شهادت، چه مضامینی را پوشش داده‌اند؟» داده‌های جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳- توزیع فراوانی اشعار بر اساس موضوعات آنها

درصد	فراوانی	مؤلفه
۲۴	۵۵	توصیف شهید و شهادت
۲۳/۶	۵۴	یادگاری از شهدا
۲۲/۸	۵۲	منزلت و جایگاه شهید
۱۴/۸	۳۴	تشبیه شهید و شهادت
۶/۹	۱۶	دلیل شهادت
۴/۴	۱۰	مفقودالاندر
۱/۷	۴	شهادت گمنام
۰/۹	۲	ترور
۰/۹	۲	وصیت‌نامه شهید
۱۰۰/۰	۲۲۹	جمع

در این حوزه، بیشترین فراوانی مربوط به «توصیف شهید و شهادت» است، که ۵۵ شعر به این موضوع پرداخته شده است. هر یک از دو موضوع «ترور» و «وصیت‌نامه شهداء» در دو شعر (کمترین فراوانی) مورد توجه قرار گرفته است.

بحث و نتیجه‌گیری

در پاسخ به سؤال اول پژوهش، مبنی بر اینکه «وضعیت انتشار اشعار دفاع مقدس سروده شده برای کودکان و نوجوانان در حوزه شهید و شهادت، در طول سال‌های مورد بررسی چگونه بوده است؟» باید گفت که بعد از تجزیه و تحلیل داده‌ها مشخص شد، تعداد آثاری که در قالب شعر برای کودکان و نوجوانان در حوزه دفاع مقدس منتشر شده، در سال‌های مختلف با تغییرات زیادی مواجه بوده است. به نظر می‌رسد در سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸ اشعار کودکان و نوجوانان در حیطه دفاع مقدس، یا انتشار بسیار کمی داشته، و یا کتاب‌هایی که به صورت تخصصی، اشعار دفاع مقدس برای کودکان و نوجوانان را دربر گیرد در سایر اشعار پخش بوده، بنابراین؛ شناسایی آنها برای

محققان مقدور نبوده است. همچنین بین سال‌های ۱۳۶۹ تا ۱۳۹۵ سرودن این اشعار شکل‌گیری بهتری داشته، که از سال ۱۳۸۶ به بعد با ۱۳ اثر، انتشار کتب به مراتب فزونی یافته و بیشترین تعداد آثار در سال ۱۳۸۸ با احتساب ۲۵ اثر است. در سال ۱۳۸۹ با ۳ اثر، افت چشمگیری را می‌توان دید و در ادامه تا سال ۱۳۹۴ رشد انتشار، نوسات معتدلی را تجربه کرده است. در سال ۱۳۹۵ با ۱۴ اثر فزونی رشد را مشاهده می‌کنیم.

بعد از جنگ از سال ۱۳۶۸، سازمان‌ها و نهادهایی مانند دفتر ادبیات و ایثار و مقاومت بنیاد جانبازان و باغ موزه دفاع مقدس و... به وجود آمد و به صورت تخصصی بر روی آثار ادبیات کودک و نوجوان فعالیت کردند. در این دوره شاهد جمع‌آوری و انتشار کتاب‌های شعری دفاع مقدس ویژه کودکان و نوجوانان هستیم. البته فراز و فرود انتشار اشعار دفاع مقدس فقط یافته‌های این پژوهش نیست بلکه در پژوهش قبلی همچون محمدی (۱۳۷۵) و حجوانی (۱۳۹۴) نیز بدان اشاره شده بود. محمدی در پایان‌نامه خود در بررسی آثار داستانی دفاع مقدس برای کودکان و نوجوانان مهم‌ترین مشکل خود را در عدم شناسایی آثار به خاطر منتشر نشدن کتابشناسی ملی دانست. وی معتقد است که کتابشناسی‌ها آثار مهمی هستند که موارد منتشر شده را برای خوانندگان معرفی می‌کنند. طبیعی است وقتی کتابشناسی‌ها منتشر نشوند محققان از وجود منابع منتشر شده بی‌خبر باقی می‌مانند (محمدی، ۱۳۷۵، ص ۱۳۹). حجوانی، در پژوهش خود می‌گوید، فراز و فرودهای شعر کودک و نوجوان در سه دهه پس از انقلاب، جریان متفاوت شعری با مختصات نسبتاً مشخص را طی کرده است. این نوع ادبی، هم فراز و فرود داشته، هم از شرایط اجتماعی تأثیر گرفته و هم در مجموع، حرکتی رو به جلو داشته است (حجوانی، ۱۳۹۴).

در پاسخ به دومین سؤال پژوهش حاضر، مبنی بر اینکه "میزان مشارکت زنان و مردان در اشعار دفاع مقدس سروده شده برای کودکان و نوجوانان در حوزه شهید و شهادت، در طول سال‌های مورد بررسی چگونه بوده است؟" بررسی اطلاعات کتاب‌شناختی اشعار منتشر شده نشان داد، از مجموع ۱۸۱ عنوان شعر، پدیدآورندگان آثار مورد بررسی، ۶۸ نفر (۶۲/۹ درصد) مرد و ۴۰ نفر (۳۷/۱ درصد) زن هستند. داده‌ها نشان دهنده آن است که نسبت مشارکت شاعران مرد بیشتر از شاعران زن بوده و زنان حضور کم‌رنگی نسبت به مردان در تولید شعر دفاع مقدس داشته‌اند. نتایج به دست آمده تنها منوط به این تحقیق نیست، زیرا پژوهش محمدی (۱۳۸۹) نیز نشان داد، زنان در تولید کتاب‌های داستان‌های دینی حضور کم‌رنگی داشته‌اند که ۷۷ درصد نویسندگان مرد و ۲۲ درصد نویسندگان زن هستند. در واقع علت آن را می‌توان در مسائل فرهنگی ایران و مشارکت کمتر زنان در مسائل فرهنگی و اجتماعی دانست. نقش زنان در این عرصه شاید به این دلیل که به صورت

مستقیم در عرصه‌های نظامی شرکت نداشتند و همچنین، ظریف بودن روحیه زنان و عدم سازگاری آنها با مفاهیمی چون جنگ، قتل و کشتار، در بعضی مواقع در نظر گرفته نمی‌شود. این در حالی است که اگر بخواهیم به صورت کلی در نظر بگیریم سنگ بنای اصلی ترغیب انسان‌های آزاده برای شرکت در جبهه‌های جنگ، خانواده است و نقش مادران و همسران که از نظر احساسی حامیان اصلی یک رزمنده هستند از تمامی عوامل پررنگ‌تر است. همچنان‌که در پژوهش محمدی (۱۳۷۹)، نقش زنان در ثبت ادبیات جنگ برای کودکان کم‌رنگ جلوه می‌کند. نتایج آن تحقیق با پژوهش حاضر هم‌خوانی دارد و نشان می‌دهد که بیش از هشتاد درصد نویسندگان، مرد هستند و یازده درصد نویسندگان را زنان تشکیل می‌دهند.

در پاسخ به سؤال سوم پژوهش، "میزان مشارکت استان‌های مختلف کشور در انتشار اشعار دفاع مقدس برای کودکان و نوجوانان در حوزه شهید و شهادت، در طول سال‌های مورد بررسی چگونه بوده است؟" بررسی نتایج یافته‌ها نشان می‌دهد، ۱۸ شهر در پراکندگی ناشران و انتشار کتاب‌های کودکان و نوجوانان در حیظه دفاع مقدس شرکت داشته‌اند که شهر تهران با ۳۳ اثر (۳۰/۷ درصد)، قم و مشهد هر کدام با ۲۴ اثر (۲۲/۳ درصد) شاخص‌ترین آنها بوده و به ترتیب شهرهای یزد، اصفهان، کرمان، اراک، بجنورد، کرج، اردبیل، بوشهر، رشت، سمنان، سی‌سخت، شهرکرد، فارس، قزوین و کرمانشاه با احتساب کمتر از ۶ درصد، محل نشر آثار مورد نظر بوده‌اند. در واقع، اکثر ناشران در استان‌های بزرگ متمرکز شده‌اند و دیگر استان‌ها نقش بسیار کم و یا هیچ نقشی در جریان تولید آثار نداشته‌اند. تهران به علت کلان شهر بودن باعث شده بیشترین درصد انتشار را به خود اختصاص دهد و شهرهای قم و مشهد، به علت حساسیت موضوع دفاع مقدس برای کودکان و نوجوانان و مذهبی بودن، در تلاش برای توزیعی آگاهانه بوده‌اند. همچنان‌که محمدی (۱۳۷۹) نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسیده بود که ۸۷ درصد پخش کتاب در تهران بوده است. محمدی علت‌های این مشکل را ضعف صنعت نشر و پخش و یا ضعف پخش و توزیع مواد تولید کتاب، در شهرستان‌ها می‌داند. همچنین، او معتقد است که به خاطر ضعف پخش کتاب، کتاب‌های چاپ شده در شهرستان‌ها به دست مراکز ملی از جمله کتابخانه ملی نمی‌رسد و در کتابشناسی‌ها ظاهر نمی‌شود یا اینکه شعبات وزارت ارشاد در شهرستان‌ها قانون ارسال حداقل دو نسخه از کتاب از سوی هر ناشر، به کتابخانه ملی را جدی نمی‌گیرند (محمدی، ۱۳۷۹، ص ۶۳).

عوامل و موانع مشکلات پخش و توزیع کتاب از نظر ناشران تهرانی، عدم اطلاع‌رسانی رسانه‌های جمعی، عدم اطلاع‌رسانی خود ناشر و در آخر کمبود تعداد مراکز پخش کتاب است

(پاک‌نهاد، وصفی و فهیم‌نیا، ۱۳۹۵، ص ۲۹۵). از سوی دیگر بسیاری از پدیدآورندگان شهرستانی کتاب‌های خویش را در تهران منتشر می‌کنند و تمایل دارند کتاب‌هایشان از سوی ناشران تهرانی منتشر و از طریق پخش‌کننده‌های تهرانی پخش شود. همین مسئله به عدم توجه آنها به اولویت‌ها و نیازهای بومی هر منطقه انجامیده است. از این رو، نویسندگان تلاش می‌کنند برای امکان انتشار اثرهای خود در تهران، به خواسته‌ها و تمایل‌های ناشران تهرانی توجه کنند. در مجموع، مهم‌ترین مشکلات مشارکت شهرستان‌ها در گردش توزیع شامل معرفی نشدن آثار جدید و ارزشمند، ایراد داشتن سامانه، سواد و تبلیغات نشر، نبود فروشگاه در هر شهر برای عرضه و فروش محصولات فرهنگی، مشکلات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در خرید کتاب‌های ناشران، معرفی نشدن کارنامه نویسنده و انتشارات آن است.

در پاسخ به چهارمین سؤال پژوهش با عنوان «اشعار دفاع مقدس سروده شده برای کودکان و نوجوانان در حوزه شهید و شهادت، چه مضامینی را پوشش داده‌اند؟» باید بگوییم، آثار و تبعات جنگ، ادبیات را با تحولاتی رو به رو ساخت. شعر به سنگرها رفت و برخی از شاعران با استشمام بوی باروت و دود ناشی از بمباران‌ها، واقعیت جنگ را در عمل آزمودند و مضمون‌ها و تصویرهای بکری، از واقعیت‌های زندگی به آنان الهام گردید. دعوت به نبرد، دلاوری رزمندگان، آزادگان قصه جنگ و ویرانی شهرها، آوارگی مردم، آرزوی شیرین شهادت، دل‌تنگی و غمگینی فرزندان و سرانجام بازگشت پلاک و جامه‌ای از لاله‌های پرپر شده دشت خونین حماسه، جان‌مایه‌های خوبی برای مضمون‌پردازی بود، که شاعران از آن بهره‌ای تمام بردند (مراقی، ۱۳۸۹).

این موضوع به ۹ مضمون تقسیم شده است. که شامل مضامینی همچون «توصیف شهید و شهادت»، «۵۵ شعر، «یادگاری از شهداء» ۵۴ اثر، «منزلت و جایگاه شهید» در ۵۲ شعر مطرح شده، مضمون «تشبیه شهید و شهادت»، در ۳۴ شعر، اشعاری با محوریت «دلیل شهادت» در ۱۶ شعر و حیطه موضوعی «مفقودالآثر»، در ۱۰ شعر سروده شده است. ۴ شعر در مضمون «شهدای گمنام» قرار دارد و هر یک از دو موضوع «ترور» و «وصیت‌نامه شهداء» در ۲ شعر مورد توجه قرار گرفته است.

خداوند در قرآن هویتی برای شهدا توصیف می‌کند، که می‌تواند الگوی تمامی بشریت، برای یافتن هویت واقعی خویش باشند. بنابراین توصیف شهادت، در جامعه به خصوص برای کودک و نوجوان از طریق ادبیات زبانی آنها بسیار اهمیت دارد. نتایج تحقیق حاضر نشان داد، شاعران تلاش کرده‌اند که در این زمینه برای کودکان و نوجوانان، الگوسازی کنند زیرا که اشعار زیادی در این زمینه سروده شده است. اما به نظر می‌رسد با وجود شفافیت و سادگی اشعار، آن‌چنان که باید در انتقال مفاهیم و پردازش موضوع

در وصف شهادت موفق نبوده‌اند، زیرا که اشعار بسیار پیش‌پا افتاده به نظر می‌رسد، و از نظر کیفی به عمق مسئله نپرداخته‌اند و با سطحی‌نگری اشعار سروده شده است.

هالمن - راجینیاگام (۲۰۰۵)، در پژوهش خود می‌گویند، شهادت، به صورت غیرقابل مشاهده، تنها شکل دیگری از مرگ، یا مرگی است که تسلیم داوطلبانه معنی می‌شود. هم‌سو با پژوهش حاضر، پایان‌نامه بیدختی (۱۳۹۵)، است که مقوله مرگ و زندگی و بازتاب آن در اشعار سیدحسن حسینی و قیصرامین‌پور را مورد بررسی قرار داده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد، که ایشان با تأثیر از انقلاب و جنگ، از سه منظر «مبارزه و شهادت»، «زندگی و مرگ جسمانی»، «زندگی و مرگ آرمانی» نگاهی ایدئولوژیک به مقوله مرگ و زندگی داشته‌اند. غیبی و احمری (۱۳۹۴)، نیز در پژوهش خود، بن‌مایه‌های مشترک پایداری نظیر تکریم مقام شهادت و شهدا و... را در اشعار فدوی طوقان و طاهره صفرازاده مورد بررسی قرار داده‌اند. همچنین در نتایج پایان‌نامه محمدیان (۱۳۸۸) آمده است، دو پدیده اجتماعی «انقلاب» و «جنگ» از مهم‌ترین تحولات تأثیرگذار بر جریان‌ات ادبی در دو دهه هفتاد و هشتاد به‌ویژه شعر کودک و نوجوان با موضوع شهید و شهادت به شمار می‌روند.

نتیجه‌گیری

در خصوص بیان وقایع جنگ، قتل و کشتار در کتاب‌های کودکان و نوجوانان دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. عده‌ای معتقد هستند که روح کودک بسیار ظریف و حساس هست و بیان این نوع صحنه‌ها ممکن است اثرات مخربی بر روحیه آنان برجای بگذارد. اما پروین سلاجقه پژوهشگر ادبیات در کتاب از این باغ شرقی (۱۳۸۵) معتقد است که بسیاری از موضوع‌های اندوهبار، برگرفته از زندگی واقعی برخی از کودکان است. به عنوان مثال، کودکانی که نزدیکان خود را در جنگ از دست دادند یا کودکانی که منتظر «پدر» هستند یا موضوع‌هایی که با نوعی «جدایی همراهند» و «از دست دادن‌هایی» را بیان می‌کنند که برای کودکان اندوهبار است. دلایل بسامدی بالای این موضوع‌ها در شعر کودک و نوجوان ایران از دیدگاه نقد جامعه‌شناختی قابل اهمیت است؛ چرا که کودکان و نوجوانان، آینده‌سازان مملکت هستند و تربیت آنان بسیار مهم است و ادبیات کودک و نوجوان یکی از شاخه‌های تربیتی آنان به شمار می‌رود. دفاع مقدس نیز به عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل کشور هم بر زندگی کودکان تأثیر گذاشته است و هم در ادبیات مربوط به آنان منعکس گشته است. نویسندگان کتاب‌های کودکان بنابر رسالتی که بر دوش داشته‌اند برای آشنایی کودکان با مسئله جنگ جلوه‌هایی از این موضوع را در باید در کتاب‌های خود مطرح کنند (حدادی طاقانکی، ۱۳۸۸، ص س).

منابع

۱. ایران‌زاده، نعمت‌اله و رحیمیان افسانه (۱۳۸۷). بن‌مایه‌های شهید و شهادت در شعر سیدحسن حسینی. خط اول، ۲ (۷)، ۸۵-۱۰۴.
۲. بیدختی، فاطمه (۱۳۹۵). جمال‌شناسی و تحلیل مرگ و زندگی در شعر سید حسن حسینی و قیصر امین‌پور و رحیمی، سید مهدی، رساله دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بیرجند، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
۳. پاک‌نهاد، سمیه، وصفی محمدرضا، و فهیم‌نیا فاطمه (۱۳۹۵). مشکلات توزیع کتاب‌های کودک و نوجوان در ایران از دیدگاه ناشران. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۲ (۲)، ۲۹۱-۳۰۸.
۴. حجوانی، مهدی (۱۳۹۴). فراز و فرودهای شعر کودک و شعر نوجوان ایران در سه دهه پس از انقلاب. مجله ادب فارسی، ۵ (۱)، ۸۱-۱۰۰.
۵. حدادی طاقانکی، نادعلی (۱۳۸۸). بررسی جلوه‌های دفاع مقدس در ادبیات کودک و نوجوان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی شهرکرد.
۶. حسینی، طاهره و سیدرضایی، طاهره (۱۳۹۱). تصویر جنگ در شعر کودکان و نوجوانان ایران. سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)، ۵ (۲)، ۱۴۷-۱۶۳.
۷. خلیقی، عزت و علوی مقدم، سیدمحمد (۱۳۹۸). واکاوی ویژگی‌های زبانی و محتوایی در شعر شاعران دفاع مقدس. ادبیات دفاع مقدس، ۳ (۱)، ۱۲-۲۶.
۸. خنیفر، حسین و مسلمی ناهید (۱۳۹۷). اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی. تهران: نگاه‌دانش.
۹. سلاجقه، پروین (۱۳۸۵). از این باغ شرقی: نظریه‌های نقد شعر کودک و نوجوان. تهران: کانون پرورش فکری کودک و نوجوان.
۱۰. غیبی، عبدالاحد و فرزانه احمری (۱۳۹۴). بررسی تطبیقی مفاهیم مقاومت و پایداری در اشعار فدوی طوقان و طاهره صفارزاده، ادبیات پایداری، ۷ (۱۳)، ۲۲۷-۲۴۷.
۱۱. فتاحی، مهناز (۱۳۹۹). بررسی کتاب‌های داستانی کودکان با موضوع دفاع مقدس بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۹. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور.

۱۲. قانونی، حمیدرضا و غلامحسینی، پروین (۱۳۹۵). جلوه‌های شعید و شهادت در شعر دفاع مقدس (با تکیه و تاکید بر اشعار قیصر امین‌پو)، کنفرانس بین‌المللی ادبیات و زبان‌شناسی
۱۳. کمالی، کبری (۱۳۹۰). بررسی مضمون و محتوای جنگ در شعر کودک و نوجوان ۱۳۸۰-۱۳۶۰. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی.
۱۴. محمدی، مهدی (۱۳۷۵). بررسی داستان‌های جنگ ایران و عراق نوشته شده برای کودکان و نوجوانان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.
۱۵. محمدی، مهدی (۱۳۸۹). بررسی وضعیت انتشارات داستان‌های دینی کودکان و نوجوانان بین سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۵. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۶ (۴)، ۵۵-۸۲.
۱۶. محمدی، مهدی (۱۳۷۹). نقش زنان در ثبت ادبیات جنگ برای کودکان. پژوهش‌نامه ادبیات کودک و نوجوان، ۶ (۲۳)، ۶۰-۷۱.
۱۷. محمدیان، عباس و علی ششتمدی (۱۳۹۶). بررسی عنوان کتاب‌های ادبیات دفاع مقدس تا سال ۱۳۸۱ با استفاده از روش تحلیل محتوا. ادبیات پایداری، ۹ (۱۷)، ص ۲۹۵-۳۲۸.
۱۸. محمدیان، علی (۱۳۸۸). «بررسی و تحلیل موضوع شهید و شهادت در شعر کودک و نوجوان دهه‌های هفتاد و هشتاد (۱۳۷۰-۱۳۸۰)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
۱۹. محمدیان، علی (۱۳۹۲). «بررسی و تحلیل شهید و شهادت در شعر کودک و نوجوان دهه‌های شصت و هفتاد (۱۳۶۰-۱۳۷۰)». کتاب ماه کودک و نوجوان، ۱۶ (۱۱)، ص ۷۱-۸۲.
۲۰. مراقی، نسیمه (۱۳۸۹). شعر کودک و دفاع مقدس. عادل سواعدی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد دزفول، گروه ادبیات و زبان فارسی.
۲۱. مظفری، سولماز و ابراهیمی، ابراهیمی (۱۳۹۷). بررسی مؤلفه‌های جنگ در اشعار کودک سلمان هراتی. پنجمین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ایران (بارویکرد فرهنگ مشارکتی)، ۲۷ اسفند ماه، تهران.
22. Fierke, K.M. (2009). Agents of Death: The Structural Logic of Suicide Terrorism and Martyrdom. *International Theory*, Vol. 1(1), p. 155-184.

23. Hellmann-Rajanayagam, D. (2005). And Heroes Die: Poetry of the Tamil Liberation Movement in Northern Sri Lanka. *Journal of South Asian Studi*, 28(1), p. 112- 153.
24. Pitcher, L. (1998). "The Divine Impatience": Ritual, Narrative, and Symbolization in the Practice of Martyrdom in Palestine. *Medical Anthropology Program*, 12(1), p. 8-30.